

"Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek" Üzerine

Kaya Şahin

"Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek" başlıklı sempozyum üzerine, tartışma oturumunda gelen kimi eleştirilere karşı söylenebilecek ilk şey, sempozyumun tek başına sosyal bilimleri açmak gibi bir iddia taşımadığıydı. Sosyal bilimleri açmanın ne denli kapsamlı bir proje olduğu, ne denli emek gerektirdiği düşünülürse –ki bu emeklerin boşa gitmesi gibi bir risk de var–, tek bir sempozyumla böyle bir iş başarmak gibi bir iddia, sıkıntısını çektiğimiz indirgemeciliğin ve hamasetin bir başka örneği olurdu zaten. Amaç, Türkiye’de sosyal bilimlerin durumuna ilişkin bir ayna görüntüsü yakalayabilmek, ya da en azından akademi içindeki belli tartışmaları ortaya getirebilmektir. Sosyal bilimleri açmaya "devam etmek" isteyenler, bu işi uzun bir sürecin parçası olarak görenler için bir veri toplamı, belki de bir ilk adım karşımızdaki.

Sempozyumda pek çok akademisyenin benzer kaygıları taşıdıkları, benzer sorular sordukları görüldü. Örneğin, pozitivism eleştirisi, ya da neo-klasik iktisat eleştirisi yaygın olarak paylaşılan temalardı. Bu evrensel paradigmaların Türkiye özelinde aldıkları biçimlerden de söz edildi; Türkiye’de felsefe, sosyoloji disiplinlerinin kuruluşu, tarihçiliğin işleyişi gibi tartışmalarda, Türkiye’de ortada duran bilgi kısırlığından, bir görememe halinden dem vuruldu. Önemli bir başka nokta, disiplinlerarasılık gibi son zamanlarda revaçta olan, pek çok şeyin çözümü olarak görülen bir yönleme getirilen eleştirilerdi. Bunun yerine, bir cesaret edimi olarak, halihazırdaki disiplinlerin bir kenara bırakılmaları, yeni bilgi alanlarına, yeni nesnelere doğru yönelinmesi gerektiği savunuldu. Sosyal bilimlerin içinde bulunduğu krize

dair ilginç bir saptamaydı bu.

Kısacası sempozyum akademide biriken eleştirelliliği gözler önüne serdi; hemen hemen tüm konuşmalar, bir eleştiri temelinde biçimlendi. Eskinin paradigmaları, mekanist olmaları, evrensellik adına yaptıkları indirgemecilik gibi nitelikleriyle eleştirildi; gerçekten de bu paradigmaların bir iktidar aygıtının işletilmesinde, toplumların totaliter biçimlerle yukarıdan aşağıya rasyonelleştirilmesinde, farklılıkların yok sayılmasında kullanıldıklarını biliyoruz. Bu anlamda eskinin baskıcı paradigmasını eleştiren akademisyenlerin, daha özgürleştirici, daha "anlayışlı" bir bakış geliştirecekleri umulur. Nitekim sempozyumda sosyal bilimleri daha iyi bir yaşam kurmakta kullanmak gibi bir eğilim de belirdi.

Akademisyenlerin birbirlerine yakın noktalardan konuştuklarını, benzer "dertleri" ortaya döktüklerini belirtmiştik. Sempozyumun en olumlu özelliklerinden biri, verdiği görüntünün içinde bu benzeşmeyi, daha doğrusu bu ortaklaşmayı yansıtmasıydı. Bu görünüm, gelecekte, daha iyi bir yaşam ve daha iyi bir sosyal bilim adına kurulacak ortak bir iletişim alanına dair bir başlangıç belki; izleyiciler ve konuşmacılar, farklı disiplinlerden gelen insanlar, birbirlerinden haberdar oldular böylece. Gözümüzün önünde bu bilgi dururken, kişiler arasındaki ortak noktalar bilinirken, bundan sonra sosyal bilim alanında bir işbirliğine gitmek gibi bir imkânın doğduğu, en azından sempozyumda sabitlenen görüntüyü göz ardı etmenin zor olduğu söylenebilir.

Disiplinlerarası, disiplinlerötesi, disiplinlerdışı bir etkinlik, parçalı bir bilgi kurma çabası, hem evrensel hem de tikel olan bir anlayış geliştirmek gibi öneriler son derece önemliydi. Ancak bu öneriler, iyi öneriler olmanın, en sonunda bir körlüğü aşmış olmanın ötesinde, ileride gerçekleştirilmeleri gereken şeylere işaret ediyorlar; dolayısıyla, iyi bir düşünceye rastlamış olmanın hazırlayıcıyla, iyi bir düşünceye rastlamış olmanın hazırlayıcıyla algılanıp sonra da unutulamayacak kadar önemliler. Bize rahatsızlık veren yaklaşımların dışına çıkmak için, bütün bu önerileri aklımızda

tutarak, ortak bir eylemlilik yaratmamız gerekiyor. Sempozyum bu eylemliliğe dair bir ilk denemeydi. Bir şeyin daha altını çizmeliyim: Bu ortak eylemlilik, etik bir seçimle girişilecek bir çaba. Sempozyuma katılan herkesin, orada bir imkân ya da bir kısırlık olarak gördükleri şeyin takibini yapmaları gerekiyor. Bu takipçilik, heyecandan çok inatçılık, tutku gerektiren bir süreç. Düşürlüklerinin, bıkkınlıkların yaşanacağı kesin. Ama, madem sosyal bilimleri açmayı denemek (belki de "sosyal bilimi" ortadan kaldırmak) için bir kez yola çıkıldı...

"Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek" ve Sempozyum Üzerine

BÜ Sosyal Bilimler Kulübü'nden
**Berk Balçık, Ceren Belge, Didem Danış,
Başak Tuğ**

Sosyal bilimleri yeniden düşünmek... Ağza alınması zor ve bir kere söylendikten sonra insanın huzurunu kaçıran bir çaba söz konusu olan. Kendisine sağlam temeller oluşturmuş ve kemikleşmiş bir yapıyı, yani kurumsallaşmış bir paradigmayı sorgulamanın güçlükleri bir yana, kendisine sosyal bilimci diyen bir insanın üzerinde oturduğu koltuğu ters yüz etmesini, bunu yapmasa bile, en azından arkasına dönüp koltuğun rahatlığını bir kez daha kontrol etmesini gerektirecek bir huzursuzluğu içeriyor. Bu bağlamda, Türkiye'de sosyal bilimler alanında bilgi üretimine katkıda bulunan kurumlar olan *Defter ve Toplum ve Bilim* dergilerinin "Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek" başlığı altında bir sempozyum düzenleyerek bu huzursuzluğu paylaşılabılır kılmasının önemi yadsınmamalı. Sempozyumdaki yüksek katılım ve aynı orandaki yüksek beklentiler bu huzursuzluk yaratma çabasının başarılı olduğunu göstergeleri.

Buna rağmen, sosyal bilimlerin yeniden daha kapsamlı bir şekilde düşünülebilmesi amacıyla

sempozyumun fazla geniş bir konu yelpazesi içermeme çabası, sempozyum öncesi sunuş yapanların gerçekleştirecekleri varsayılan atölye çalışmaları'nın eksikliği dolayısıyla bazı katılımcıların birbirlerinin sunuşlarından habersiz oluşu, ve aşağıda söz edeceğimiz diğer sebepler yüzünden, organizasyonu gerçekleştiren grubun bütün iyi niyetli girişimlerine rağmen, söz konusu huzursuzluğun yeterince yaşanmadığını düşünüyoruz. Burada huzursuzluktan kastettiğimiz şey, aslında insani bir rahatsızlık. Bu rahatsızlık birbiriyle iç içe geçmiş iki şekilde hayat bulabilir. Birincisi, sosyal bilimlerin hareket noktası olan "insan" kavramının yeniden düşünülmesi yoluyla, sosyal bilimlerin nesnellik, evrensellik gibi içkin varsayımlarının sorgulanması. Sosyal bilimlerde nesnellik ve evrensellik gibi kavramların sorunsallaştırılması aslında çok yeni değil. Dolayısıyla, bugün sosyal bilimleri yeniden düşünürken bu soruları neden tekrar tekrar sorduğumuzun, cevaplarını hangi alanlarda aradığımızın ve ne tür kaygılarla yola çıktığımızın önemli olduğunu düşünüyoruz. Gürol Irmak ve Ayşe Buğra'nın yeni bir insan doğası tasviriyle yaptığı "İnsan Doğası ve Sosyal Bilimler" ve İlhan Tekeli'nin farklı disiplinlerin farklı insan modellerini konu alan ve insan tanımlarını sorunsallaştıran "Disiplinler ve Farklı İnsan Modelleri" başlıklı sunuşları sosyal bilimlerin unutulmaya yüz tutmuş, dolayısıyla da bu tür bir yeniden düşünme açısından bu sempozyumun başlığı altında yer almayı hak eden konuşmalardı diye düşünüyoruz.

Bu tür bir çabanın, yani "insan" kavramını yeniden düşünme çabasının, naif bir biçimde "sosyal bilimlerde insani rahatsızlık" diye adlandırabileceğimiz sorgulamanın ikinci şekliyle bağlantılarını görmek mümkün. Bu ikinci şekil, belki de sosyal bilimin değil de sosyal bilimcinin özne olarak konumlanışını, yani koltuk sahibi olarak bilgi ürettiği alanın içindeki konumlanışını, o bilgiyle ilişkisini sorgulamaktan geçiyor. Bilginin kim adına, ne için, kime sunulmak üzere üretildiğine dair, gerek kullanılan metodun gerek inceleme alanının iktidar ile ilişkilerine dair kafa yormak gibi süreçlerin "insan" olmaya ilişkin çok temel rahatsızlıkları ve sosyal bilimcinin kendisinden yola çıktığı samimi bir yeniden düşünmeyi

içermesi gerektiği kanısındayız. Hele ki "Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek" başlıklı bir sempozyumda konuşmaya ya da tartışmaya gelmiş ve bu konuda rahatsızlıkları olduğu varsayılan sosyal bilimcilerin... Ayrıca Gulbenkian Komisyonu raporunda belirtildiği gibi sosyal bilimlerin sorunlarının hayat bulduğu alanların asıl olarak yapılar ve kurumlar olduğu bu kadar açıkken -ki Türkiye için çok daha geçerli bu tespit- sosyal bilimlerin öğretilmesine dair (öğrenilmesine dair Kaya Şahin bir sunuş yapmıştı), söz konusu sosyal bilimcilerin öğretme kavramı üzerine ne düşündükleri, ne kadar eşitlikçi ve özgürlükçü bir ortam yaratmaya çalıştıkları, öğrenenlerin kendi sözlerini üretmeleri için kapıların ne kadar açık tutulduğu konusunda da bir kendi üzerine düşünme yaşanmış, aktarılmış ve paylaşılmış olmalıydı. Bu noktada, sempozyuma katılan sosyal bilimcilerin çoğunun, başkalarının koltukları arkasına saklanmaları ya da büyük teorilerden bahsederek kendileri ile yaptıkları iş arasına sanal bir mesafe koymaları, yani kendi konumlanışlarını sorgulamama kolaycılığına düşmeleri, beklentilerimizi karşılamaktan çok uzaktı.

Sempozyumu tartışırken sık sık takıldığımız bir konu da sosyal bilim yaparken amacımızın ne olduğuydu. Bütün sosyal bilimciler için tek bir amaç belirlemeye kendimizi yetkili görmesek de, bu soruyu, en azından yeniden düşünmek üzere sempozyuma katılan sosyal bilimcilerin dile getirmelerinin ve kendilerine sormalarının önemli olduğu kanısındayız. Ferda Keskin'in sosyal bilimlerin telosu olması gerektiğini düşünmenin siyasal bir tercih olduğunu, sosyal bilimcinin konumunun esasında siyasal bir konumlanış olduğunu belirtmesinin, Gürol Irzık'ın "daha iyi bir yaşam ideali" olarak tanımladığı bu telosun, İlhan Tekeli'nin ve Ayşe Buğra'nın ağızlarında "bir sosyal bilimci olarak sorumluluğum var" şeklinde dile gelen samimi kaygıların böyle bir rahatsızlığı dile getirmek üzere atılan adımlar olduğunu düşünüyoruz.

Sempozyumun sonunda yapılan forumda gereksiz ve abartılı bir hassasiyetle üzerinde durulan "heyecan" önerisini de belki yeniden düşünmek gerekiyor. Burada kastedilen, sosyal bilimcinin araştırdığı konuya duyduğu naif bir heyecan,

sevgi veya romantik bir özveri duygusu değildir. Bir bakıma, sosyal bilimci derdi olan insandır. Elbette burada kişisel bir dert veya sosyal bilimcinin sahip çıkması gereken bir davadan söz etmiyoruz; çözümlenememiş bir konu, hayata dair sosyal bilimlerin henüz göremediği tuhaflıklar gibi "akademik" dertler de olabilir. Sempozyumda sık sık dile gelen "sosyal bilimler artık sesini yitirdi" cümlesini bu bağlama oturtmak istiyoruz. Eleştirdiğimiz, herhangi bir şeyi bir daha düşünmeyi gerektirmeyecek kadar profesyonelleşmiş ve jargonlaşmış bir dilin yeniden üretilmesinden ibaret bir referanslar dizisi haline gelen sosyal bilim tarzı. Bu durumda akademisyen bir tür dersini iyi çalışmış öğrenci haline geliyor ve metinler-arasılık da makaleler-arasılık haline geliyor. Tanıl Bora'nın da dediği gibi, bu bir kalitesizlik sorunu değil. Heyecan kelimesini bu bağlamda düşünmek, tartışmayı kitlenip kalmaktan kurtarmak açısından daha anlamlı olacaktır.

Fakat tüm bu söylediklerimize rağmen, bir sempozyuma çok fazla anlamlar yüklemenin ve yaşanan hayal kırıklığı sonucunda da sosyal bilimlere, sosyal bilimcilere ve yeniden düşünme çabasına küsmenin diğer bir tembellik biçimi olduğunun farkındayız. Bu sebeple, öğrenciler olarak, geldiğimiz yerden görebildiğimiz eksikliklerin saptanması yoluyla yeni çalışmalara girilmesinin bir ileri aşamaya geçmek açısından yararlı olacağını düşünüyoruz. Amerika ve Avrupa'daki sosyal bilimcilerin gelişimini ve bu gelişim çizgisi ekseninde ortaya çıkan felsefi tartışmaları incelemiş ve bu çizginin belli bir tarihsel anında ortaya çıkan yapısal sorunlara öneriler getirmiş olan Gulbenkian Komisyonu Raporu üzerinden Türkiye'deki sosyal bilimleri düşünmek ya da yeniden düşünmek ancak bir noktaya kadar mümkündür. Raporun heyecanını ve tarzını akılda tutarak, soruyu farklı bir biçimde ortaya koyabilmemiz gerekiyor. Yani sosyal bilimlerin gelişim çizgisinin Türkiye'de nasıl bir yol izlediğini, hangi aşamalardan geçtiğini, hangi felsefi tartışmaların yaratıldığını ya da hangilerine angaje olduğunu izleyebilmek ve yapısal sorunlara sosyal bilimlerin önünü açıcı çözüm önerileri getirebilmek için öncelikle *Türkiye'de sosyal bilimlerin hayatının çıkarılması* gerekmektedir. 1997 Mayıs

si'nda Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılan iki günlük sosyal bilimler toplantılarının ikincisinin de başlığı olan bu öneri, Batı ile bağların koparılması ve özümüze dönülmesi anlamında üçüncü dünyacılık tarzında bir çağrı değil elbette. Böyle bir çalışma, vakti zamanında çizilmiş sınırlar içinde yapılmış ve kurumsallaşmış sosyal bilimlerimizin batımızdaki örneklerine göre nasıl konumlandığını da ortaya çıkarmaya yönelik olacaktır. Örneğin sempozyumda ve komisyon raporunda tartışılan disiplinlerarasılık kavramının, Türkiye'de ilgili disiplinlerin farklı üniversitelerde nasıl kurumsallaştığını bilmezken, içimize indirerek tartışabilir miyiz? Ya da "Sosyal Bilimlerin Göremediği" başlığı altında gerçekleşen oturumda, neden Türkiye'de en görülmez konu olan Kürt sorunu, İsmail Beşikçi'nin araştırmaları yüzünden onlarca sene hapis cezasına çarptırılmış olması gibi meselelerin tartışılmamış olduğunu, soyut olarak tanımlanmış bir sosyal bilimlerin değil de, Türkiye'deki sosyal bilimlerin neleri görüp gör(e)mediği üzerinden tartışacak bir platforma oturtamıyoruz? Aynı şekilde Ömer Laçiner'in Türkiye'deki siyaset üzerine yaptığı tespitlerde olduğu gibi, neden siyasetin hâlâ sadece partiler üzerinden düşünülmesi ve sosyal bilimlerle ilişkisinin gözardı edilmesi gibi engelleri aşamadığımızı aslında, Türkiye'de sosyal bilimlerle siyasal alan arasındaki buhranlı ilişkinin tarihsel boyutlarında aramamız gerekiyor. Sosyal bilimler üzerine sarfedilen sözlerin, Türkiye'deki tarihsel gerçekliklerden kopuk ya da habersiz oluşu üzerine birçok örnek verilebilir. Önemli olan sosyal bilimlerin yeniden düşünme çabasının Türkiye'de sosyal bilimler haritası çıkarılmadan eksik ve hatalı kaabileceğini görmek.

Türkiye'de sosyal bilimlerin haritasının çıkarılması çalışmasını sempozyumun forum kısmında yapılması beklenen önerilerden biri olarak sunuyoruz. Çünkü sosyal bilimlerin yeniden düşünme işine soyunmuş bir çalışmanın öneri sunabildiği takdirde açıcı olabileceğine inanıyoruz. Ayrıca böyle bir çalışmanın kendisi sosyal bilimlerin açmak adına anlamlı bir adım olacaktır. Bu tür bir çalışma yoluyla, İlhan Tekeli'nin önemle vurguladığı toplumsalın bilgisini edinmeye çalışan insanlar arasındaki yatay ilişkilerin geliştiril-

mesi, akademisyenlerin birbirlerinin makalelerini okuyup, Türkiye'de sosyal bilimler dünyasında neler olup bittiğinden haberdar olmaları, birbirleriyle ortak çalışmalar içinde yer almaları ve Tanıl Bora'nın üzerinde durduğu gibi dergiler ve yayınevleri aracılığıyla sosyal bilimler alanında daha fazla yayın vererek Türkiye'de sosyal bilimlerin dilini oluşturmak gibi öneriler, bu tür bir çalışma yoluyla hayata geçirilebilir.

Bu yazı, koltuklarından doğrulup sosyal bilimlere samimi ve insani bir kaygıyla yeniden düşünmek isteyenlere Türkiye'de sosyal bilimlerin haritasını çıkarmak için bir çağrıdır.

"Ne Olmuş Oldu?"

Semih Sökmen

Bu tartışmanın (en azından benim için) esin kaynağı olan Gulbenkian Raporu'nun yayıncısı, Sempozyumun da düzenleyicilerinden biri olarak bazı noktalara değinmek istiyorum. Bugüne kadar konuya yaklaşımımızdaki temel saikler, sempozyumun bana düşündürdükleri ile birlikte özetlemeye çalışacağım (çoğunluğunu çalışma arkadaşlarımla paylaştıysam da elbette bazı yanlarıyla hayli kişisel olarak taşıyor olabilir bu görüşler).

1. Gulbenkian Raporu, sosyal bilimler dediğimiz bilginin bir tarihselleştirmesini sunuyor, ortaya çıkmış başlıca eleştirileri içeren, bu tarihe onları da dahil etmeye çalışan bir yaklaşımla... Ancak kendisinin de kayıt düştüğü, ve her bilgi için geçerli olduğu gibi, bir yerden, bir konumdan yapılan bir tarihselleştirmedi bu.

Bunun anlamı şudur: Rapor, Türkçe ile yazılan ve kendine bu coğrafyayı seçmiş bir sosyal bilim için *bire bir örtüşen* bir teorik perspektif sunamaz ya da en azından sunabiliyor mu diye sınınamaya, sorgulanmaya muhtaçtır. *Türkiye'de sosyal bilimlerin önünü açmak, Türkiye'deki özgül varlığına bakmadan, bunu sorunsallaştırmadan mümkün değildir.*

Sempozyum bildirilerinden de görüleceği gibi, Türkiye'de sosyal bilimlerin varlığı bir "kuru-

luş" ve "kendi geçmişinden kopuş" problemi taşıyor. Bu tarihselleştirme çabasına içeriğini verecek bütün çalışmalarda, Batı ile Batı-dışının ilişkisini sorun etmenin, bu ilişkili bir bölün olarak kullanmanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Bu problemin günümüzde de süren yansımaları açısından, bizzat bilginin niteliği ve bilgi ile kurulan ilişki de sorundur. Bilginin deneyimsel, yaşanmış anlamlı ıskalandıkça, bilgi ile kurulan ilişki hep bir "aktarma", "taşımaya" etkinliğinin dar sınırlarına hapsolmaktadır.

2. *Sosyal Bilimleri Açmak herşeyden önce teorik bir çabadır.* Her ne kadar saptamalarıyla mevcut durumu etkilemek/değiştirmek istiyorsa ve akademik yapıya yönelik önerilerle bitiyorsa da, Rapor'un girişimi de asıl olarak budur.

Diğer bir deyişle "Sosyal Bilimleri Açın" çağrısı, öncelikle sosyal bilimlerin kendisi üzerine düşünme, belirli tikanıklıkları açma, önünü görme çağrısıdır. Böyle bir teorik çaba, kuşkusuz ırili, ufaklı birçok pratik sonuç verebileceği gibi, vermeyebilir de.

Bu tartışma ve sempozyum boyunca en fazla dikkatimi çeken, kimi zaman örtük, kimi zaman açık bir biçimde ifade bulan teori karşıtlığı oldu. Aslında buna fazla şaşırmadım. Öyle görünüyor ki, devlet sonunda kendi pragmatizmini buna en dirençli olması beklenen kesimler de dahil herkeşe yansıtmayı, benimsetmeyi becerdi. Teoriye "ne işe yarar?" diye bakmak bu ülkede temel bir zihniyet özelliği olmayı sürdürüyor. Teorinin etrafını bir "işe yaramazlık", "cansıkıntısı", "heycansızlık" halesi kuşatıyor, ama öte yandan (nasıl olacaksa) herkes vizyon, tasarım, yaratıcılık demeyi biliyor. Kuşkusuz bu algılaşmanın, bu aciliyet duygusunun ve yararcılığın kaynaklarını burada tartışacak değilim. Ancak Türkiye'de insanları teoriyi, yani mesafe alıp bakmayı ve düşünmeyi zamanın sonuna ertelemeye iten somut koşullar bir yana, birçok durumda bunun bir baha-ne ve hazır müşteri konusu olduğu da aşikâr.

Sempozyumun 7. oturumundaki forumda farklı biçimlerde dile gelen "Ne olmuş oldu yani?" sorusuna ya da "sosyal bilimlere açılmadı" saptamasına bu anlamda tatmin edici bir cevap yok. Çünkü böyle bir pragmatizm açısından

gerçekten de "hiçbir şey" olmadı. Olamaz da. Mesele zaten sorarken ya da saptarken öznenin şu ya da bu biçimde sorundan kendini ayırmasında yatıyor. Ayrıca bu vurgu ve soruların sahipleri çok heyecanlanıp kendilerini mucit gibi hissetse-ler de, bu pragmatizm yeterince bayattır. Örneğin Gulbenkian Raporu hakkında, ABD basınında rastladığım üç eleştiri yazısı da, "sosyal bilimlerin şimdiye kadar bize ne yararı oldu?" diye soruyor, sosyal bilimlerin yaşamdan ve dünyada olup bitenden ne kadar bihaber olduğundan dem vuruyordu!

3. Düzenleyiciler olarak bu Sempozyumu il-elden bir "akademi" ya da "eğitim düzeni" tartışması olarak tahayyül etmedik. Türkiye'de bu sorunu tartışmak, akademi, özerk üniversite, YÖK tartışmasından ayrılamaz. Ama buradaki sorun ondan daha büyük, bunları da içeren bir sorundur. (Yani mesele eğitim alanındaki talep ve mücadeleler konusundan ibaret değildir; Türkiye'deki üniversite ve eğitim yapısı, örneğin ABD'deki ya da Fransa'daki gibi olsaydı da aynı sorunla uğraşılıyor olacaktık. Bizzat Raporun varlığı bunun delilidir.) Teoriyle başlamak, ve burada yenilenen bir bakış ile akademinin yapısına, eğitim düzenine ve neler yapılabileceği konusuna gelmek, tartışmayı daha baştan birtakım klişelerle tüketmemek için bize en doğru yol olarak göründü. Hâlâ da öyle görünüyor.

Türkiye'de kaç kuşaktır eğitim konusunda yürütülen "mücadelenin" zaafı, perspektifsizliği ve tikanıklıkları da yeterince açık biçimde ortaya çıkmıştır. Bizatihi bu durumun nedenleri de teorinin konusu olmaya muhtaçtır ve bütün dünyada son yirmi yıl içinde teoride de yansıma bulan sorunlardır.

4. Üniversiteye "fildişi kule" diye bakmak verimsiz ve eski bir bakıştır. Bugünkü gerçekliğe tekabül etmemektedir. Toplumun taşıdığı bütün sıkıntılar, olumsuzluklar aynen üniversitede de yansımaları buluyor. Yani üniversite kendi dışından azade değil. Toplumda ne varsa üniversitede de aynısı var. Tam tersine asıl sorun üniversitenin devlet ve toplumla hiçbir mesafesinin kalmamış olmasıdır (İnsanın keşke fildişi kule olsaydı diyesi

geliyor!) Üniversite toplumlaşmıştır, dolayısıyla bütün camiası da, örneğin "akademisyenler" diye eskisi kadar rahat gruplanamayacak şekilde, kendi içinde bölünmüştür. Dolayısıyla üniversiteye böyle bir bakış üstüne kurulu eleştiri biçiminin herhangi bir sonuç alabileceğini sanmıyorum. Türkiye'de şu gün bol bol etik/politik çağrı yapılabilecek bir durum var, ama "akademisyenlerin" payına düşenin başka birilerinden daha fazla ve onlara özel olacağını düşünmek için hiçbir nedenimiz yok. Sempozyumda Ferda Keskin'in sosyal bilimlerin niçinini içeren konuşması, nihayetinde sorunun bir seçim ve tercih konusu olduğunu yeterince açık biçimde söylüyordu.

5. Sosyal bilimlerin ürettiği bilgi herhangi bir insan topluluğunun kendini nasıl gördüğüne, kendini nasıl kurduğuna, kendini başkasına nasıl izah ettiğine dair bir bilgidir: bir bireyin kendi imgesini kurması gibi. Bu yüzden zihniyetler dünyasının oluşumunda, elbet bir çok dolayım üzerinden, çok önemli bir rolü vardır. Sosyal bilimlerin önünün açılmasına duyduğumuz ilginin kaynağı da, bu bilginin, şimdi Türkiye'de bütün iriliği ve sancıları ile ortaya çıkmış "kendini bilememe" haline yapabileceği önemli müdahale ve katkılar olabileceği düşüncemizdir.

Bugünün Türkiye'si'nin bildik şartları içinde, siyasal alandan (siyasal alan derken kasıt iktidar kadar muhalefet biçimleridir de) özel olarak sosyal bilimcilere söylenebilecek ya da taşınabilecek bir kıymet yoktur (yoksa var mı?).

Ama tam tersine sosyal bilimcilerin siyasal alana, zihniyetler dünyasına söyleyebilecekleri pek çok şey olabilir. Sempozyumda da bunun sayısız örneği vardı.

6. "Sosyal Bilimleri Açmak" birkaç farklı düzeyde çalışan bir dil sorununa da işaret etmektedir. Bunların içinde en önemlisi sosyal bilimcinin Türkçe yazmasıdır. Bunun önemi zihin, zihniyet ve dil ilişkisinde yatıyor. Bu yalnızca bir kendini ifade problemi değil, aynı zamanda bir düşünme problemi. Çünkü düşünce, bir dil içinde/içinden çalışıyor. Bir dil sosyal bilimciye zorluklar çıkarabileceği gibi (hep bir çeviri problemi olarak düşünüldüğünden işin sürekli bu yanı vurgulanmış-

tır), çalışmasına doğrudan el altında hazır bekleyen imkânlar da sunabilir.

Bir diğeri Türkçe'ye yapılan çeviriler. Dil çeviri yapıtın anlamlandırılmasıyla doğrudan ilgilidir. Birçok yeni terim ve kavram bu alanda oluşturulduğundan, teknik görülebilecek birçok sorun (kavrayış hataları, ideolojik okuma, muğlaklık, vb.) daha sonra bir çığ gibi büyüyerek, düşüncelerde yankı bulmakta, bir tür "bilmiyorsam uydururum" güveni genel geçerlilik kazanmaktadır.

Bir diğeri de, başta İngilizce olmak üzere başlıca Batı dillerinin sosyal bilimlerdeki egemenliğidir. Sosyal bilimlerdeki Batı-merkezcilik-le paralel biçimde ürünlerin çok ağırlıklı bir yüzdesi bu dillerdedir. Dil hegemonyası yoluyla Batı-dışı üretim dışlanmıştır. Ancak son 20-30 yılda, hâlâ sınırlı küçük bir yüzdeyi temsil etse de Batı-dışı dillerde yazılmış yapıtların çevirisiyle ya da anadili Batı-dışı bir dil olan kişilerin deneyim alanından yapılan çevirilerle, sosyal bilimlerin içeriği de köklü değişimler geçirmeye başlamıştır.

Bu nokta Gulbenkian Raporu nun başlıca varlık nedenlerinden birini oluşturuyor, bu değişimi farkettiği ve önünü açmak istediği için... Komisyonunun başkanlığını üstlenen I. Wallerstein, merkezdeki sosyal bilimlerin Japonca, Türkçe, Macarca, Rusça vb. dillere açılmasını son derece önemsiyor. Kuşkusuz Sempozyum'da İlhan Tekeli, "birbirimizi okumuyoruz, daha önemlisi birbirimize referans yapmıyoruz" derken, ya da Nilüfer Göle, "Batı-dışının doğrudan birbiriyle konuşması önemli" derken aynı soruna işaret ediyorlardı.

Ve belki bir öneri: Sosyal bilim disiplinlerine, bölüm içinde ya da bölümler arası işbirliğiyle iki yönlü (Türkçe'den ve Türkçe'ye) çeviri çalışmaları yapan dersler konulabilir.

7. Sosyal bilimleri açmak, belli ki, çok farklı düzeylerde öznel arası iletişime vurgu yapan bir iştir. Bilimciler arası ilişkiler, bilenle bilmeyenin ilişkisi, öğreten öğrenen ilişkisi, farklı bilgi alanlarının birbiriyle ilişkisi, vb. Yani, hangi nedenlerle olursa olsun, birbirinden kopuk kalmış çeşitli çevrelerin ilişkiye, karşılıklı etkileşime girmesi ve bunun sağlanabileceği ve yaşılabileceği mekânların, ortamların varedilebilmesi (nasıl?)

bize meselenin özü gibi görünmüştü. (Maalesef sempozyum bu açıdan pek yaratıcı değildi. Buna ancak bir giriş yapılabilirdi diyebiliriz. Düzenleyiciler olarak forum oturumundan kısmi de olsa böyle bir verim almayı ummuştuk.) Hâlâ böyle düşünmekle birlikte bunun o kadar kolay olmadığını anladım. Yakın tarihten gelen nedenlerle olmalı, pek çok kişi "iletişim özürü" gibi davranıyor, birbirine "el uzatmayı" bilmiyor. Bu anlayışa göre belli ki bazı zihinler şöyle çalışıyor: "Karşımdakiler doğal bir işbirliği halinde, hiçbir çelişkilere, kusurları, farklılıkları yok, onlar bir cemaat. Karşımdaki yekpare bir şey. Bana karşı anlaşmış bir bütün." Bu "karşımdaki", benim karşılaştığım farklı tepkilerde şu farklı hüviyetlere büründü:

Batı: Kolaycılığıyla her türden yerelciliği, taşralılığı, özcülüğüyle siyasal İslamcıların "Batı" kavrayışını hatırlatıyor. (Gulbenkian Raporu'na eleştiri: "Adamlar bizi bizden daha mı iyi bilecekler" ya da "Batı'da eğitimdeki yeni değişiklikleri bizim gibi ülkelere dayatmak istiyorlar anlaşılabilir.")

Akademisyenler: Neredeyse biyolojik bir tür adı gibi. "Hayatla ilişkileri kopuk", "Hiç televizyon seyretmiyorlar" (Dolaylı olarak böyle denmiş oldu. Çünkü televizyonun pişirip pişirip haber yaptığı cinsiyet değiştirenler, vb. akademisyenlerin bihaber olduğu yeni sosyal vakalardan sayıldı.)

Dergiler: "Dergilerin cemaatleşme eğilimleri var". (Cemaat, yani ortak bir manzumesi olan bir topluluk. Sormak gerekiyor: belli bir ortaklığı olmayan insanlar niye dergi çıkarsınlar? Ayrıca dergilerin sorunu günümüzde cemaat olmak değil, tam tersine cemaat olamamak. Zaten eğer bu dergiler bir cemaat oluşturabilselerdi, büyük bir ihtimalle bu tür eleştirilerin sahipleri de bunun içinde olacaktı. Ayrıca her baktığı yönde, kendine yönelen bir dışlama görmek, illa bir dışlama olduğundan değil, pekâlâ kendine "uzatılan eli" ne yapacağını bilememekten de kaynaklanabilir.)

"Devletinkinden henüz kurtulurken, şimdi de yayıncılığın hegemonyası altına mı gireceğiz?" ya da aynı şeyin öbür yüzü, "Bu tür girişimleri ancak dergiler, yayıncılar becerebilir." (Mesele yine öznenin şu ya da bu biçimde sorundan kendini ayırması... Bu örnekte sanki bir kamu kurulu-

şuna, devlete, hamiyeye, kültür bakanlığına görevleri hatırlatılıyor gibi... Böylece hegemonyaların diyalektiğini de anlayabiliyoruz.)

Sonra "konuşmacılar", sonra "şu medyatik konuşmacı", "bu vaiz gibi konuşan kim?", vb.

Görünen o ki herkesin kime karşı olduğu baştan belli, dolayısıyla millet olarak yine bir büyük komplonun içindeyiz! Bağcı dövmek, üzüm yemekten hem daha eğlenceli hem daha kolay!

Bunlar, tek tek hayatın küçük meseleleri sayılabilir ve her zaman böyle olur, deyip geçilebilir. Ben geçmek istemiyorum. Bütün küçük şeylerin toplamının yarattığı "havayı" soluyoruz sonuçta. Yılgınlıklar, baygınlıklar da bu havadan ürüyor. Benim yadırgadığım tepki göstermek, ya da tepki görmek değil. İletişimi, ilişkisel davranışı tepkiden ibaret sanmak... Buna değinmemin nedeni, bu tür tepkilerin toplamının bana meselelerin bir politik kültür ve zihniyet meselesi olduğunu düşündürmesi. Bu politik kültürün çeşitli veçheleri *Defter*'in bu sayısında birçok yazıda konu ediliyor. Ben bu tür eğilimlerin, *Mehtem Ahıska*'nın "Türkiye'de İktidar ve Gerçeklik" adlı yazısında sözetttiği irrasyonel alanla yakından bağlantılı olarak, iktidarın, herşeyin olmakta olduğu gibi sürüp gitmesini sağlayıcı stratejisinin bir parçası olduğunu düşünüyorum.

Hep beraber buna direnebilmek çok anlamlı olurdu...

8. Tam da bu noktada, sempozyumdaki birçok konuşmacının, ısrarla belirli ikilikler arasında, belirli kutupsallıklar arasında, iki uçlu karşıtlık ve çatışmalar arasında nefes alacak bir ara alan aradıklarını, bu aralığı tanımlamaya ve kavramlaştırmaya çalıştıklarını görmüş olmak son derece sevindirici. Bu aralığı, eşiği, ne bu ne öteki olan sınırı henüz birlikte, ortak olarak kavramlaştırmaktan uzağız. Ama belli ki bunun öngörülebildiği an, zaten bugün hayatın dayattığı kutupsallıkların çözülüşünün de habercisi olacak. Sempozyumun bu aralığa işaret ettiğini, en azından birçok insana "aynı yere bakıyoruz, o aralıkta bir şey arıyoruz" duygusunu verdiğini düşünüyorum. Ve bunu devam etmek için çok önemli buluyorum...